

מדוע וכיצד רץ הציבור שמאלה

שרית ילוב

על השאלה "האם על ישראל להסכים להקמת מדינה פלשתינית כחלק מהסכם שלום", השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992	1990	1988	1987
44%	51%	48%	39%	37%	33%	29%	28%	26%	21%

על השאלה: "מבלי להביא בחשבון את העדפתך האישית, האם להערכתך תוקם מדינה פלשתינית בעשור הקרוב?" השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1998	1997	1996	1994	1991	1990
66%	77%	75%	74%	48%	37%

על השאלה "האם על ישראל להחזיר שטחים תמורת שלום?" השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1998	1997	1993	1990	1986
44%	54%	60%	50%	40%

על השאלה "האם על ישראל לקיים משא-ומתן עם הפלשתינים על מזרח ירושלים?" השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1996	1995	1994	1993	1990
17%	15%	14%	17%	13%

לעומת זאת, על השאלה "האם על ירושלים להפוך לבירת המדינה הפלשתינית?" השיבו בחיוב ב-1998 14 אחוזים מן הנשאלים (כמו ב-1996), בעוד שעל השאלה "האם להערכתך ירושלים עשויה להפוך בקרוב לבירת המדינה הפלשתינית?" השיבו בחיוב לא פחות מ-30 אחוזים.

על השאלה "האם אתה תומך בנינוי מערב השומרון?" השיבו בחיוב ב-1994 30 אחוזים מהנשאלים, וב-1996 – 38 אחוזים. ואילו על השאלה "האם אתה תומך בנינוי גוני"

עמדות הציבור – תמונת מצב רב-שנתית

הדרך הבדוקה ביותר לעמוד על מגמות בהלך-הרוח הציבורי בשאלת ההתייחסות לאש"ף ובשאלת הנכונות להקמתה של מדינה פלשתינית, היא בדיקת הנתונים שמספקים סקרי דעת-קהל בנושא זה. הנתונים העקביים ביותר בתחום זה הם תוצאות סקרי דעת-קהל שעורך פרופ' אשר אריאן החל משנת 1985 עבור מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים (מיל"א) שליד אוניברסיטת תל-אביב.¹

סקרי דעת קהל מחזוריים אלה, בנושאי ביטחון לאומי, מבוססים על מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל (לא כולל חברי קיבוצים ותושבי ישי"ע), ומלמדים על כרסום בהתנגדות לאש"ף ולמדינה פלשתינית, הצובר תאוצה מאז החתימה על הסכמי אוסלו (13.9.93) ומשנה כיוון רק לאחרונה. אמנם סקרים אלה סובלים ממגוונות פוליטית בולטת ומהטיה ברורה לטובת "מחנה השלום" (עניין אשר יידון בהמשך), אך כיוון שנוסחם חוזר על עצמו מדי שנה, יש תוקף למגמה המשתקפת בתוצאותיהם.

להלן נתוני הסקרים הללו בשאלות העיקריות הנוגעות לנושא הפלשתיני, כשהטבלאות בהן הם מובאים ערוכות במיוחד לפרסום זה. על השאלות "האם במצב הנוכחי על ישראל לנהל משא-ומתן לשלום עם אש"ף", ו"האם על ישראל להמשיך במשא-ומתן לשלום עם אש"ף", השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1998	1997	1996	x	1994	1993	1992	1990	1988	1987
83%	89%	66%	x	60%	52%	43%	40%	34%	33%

שרית ילוב היא מבקרת תרבות ואמנות, ועורכת בעיתון מקור ראשון. ש"י פרסמה גם בחוברות קודמות של נתיב.

¹ דעת-קהל וביטחון לאר, מי, מזכרי מיל"א.

עציון? השיבו בחיוב ב-1994 14 אחוזים מהנשאלים, וב-1996 – 20 אחוזים. על השאלה "האם אתה תומך בהורדת יישובים יהודיים בשטחים?" השיבו הנשאלים כדלקמן:

1998	1997	
17%	15%	מוכנים להורדת כל היישובים
50%	58%	מוכנים להורדת יישובים המהווים בעיה ביטחונית
33%	27%	מתנגדים כליל להורדת יישובים

על השאלה "האם שאיפת הערבים היא להשמיד את מדינת ישראל ולהרוג את תושביה היהודים?" השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1997	1996	1995	1991
19%	28%	37%	49%

לעומת זאת, בשנת 1998, על השאלה בדבר כוונות הערבים כלפי ישראל השיבו 33 אחוזים מהנשאלים כי הערבים מבקשים לקבל חזרה את השטחים שאיבדו במלחמת ששת הימים, 29 אחוזים – כי הערבים מעוניינים רק בכיבושה של ישראל, 26 אחוזים – כי פניהם של הערבים להשמדת מדינת ישראל ולהשמדת תושביה היהודים, ו-12 אחוזים – כי הערבים מבקשים שיוחזרו חלק מאדמותיהם.

על השאלה "האם רוב הפלשתיננים רוצים שלום?" השיבו הנשאלים בחיוב בשיעורים הבאים:

1998	1997	1996
55%	65%	40%

על השאלה האם הסכם אוסלו ב', המפרט את ההיערכות החדשה של צה"ל בגדה, יתרום לביטחון ישראל? השיבו בחיוב ב-1996 50 אחוזים מהנשאלים, וב-1997 – 62 אחוזים. ואילו בשנת 1998, על השאלה "האם תהליך השלום הגביר את תחושת הביטחון האישי שלך?" השיבו בחיוב 66 אחוזים מהנשאלים. במבוא למזכר מס' 49 של מיל"א, מיוני 1998, נכתב בהקשר זה כי "כבעבר, רוב הנשאלים דיווחו כי הם חשים מודאגים מאוד באשר לביטחונם האישי. אולם, השיעור ב-1998 היה הנמוך ביותר מאז שאלה זו נשאלה, ב-1993".

דינמיקה של עלייה הדרגתית וקפיצת מדרגה

אם בשנות השבעים נחשב אש"ף לארגון טרור מוקצה, הסוגיה של הקמת מדינה פלשתינית לא נדונה כלל, ולא נערכו לגביה סקרי דעת-קהל (למרות הערכה בדיעבד שכ-10 אחוזים מן היהודים בישראל תמכו באפשרות הזו באותן שנים), הרי בעקבות מבצע "שלום הגליל" זכה אש"ף לראשיתה של לגיטימציה, והנתונים המובאים מלמדים כי כבר ב-1987, כשהחוק האוסר מגעים עמו היה עדיין בתוקף, תמכו 33 אחוזים מכלל הציבור היהודי במשאומתן עמו, ואילו 21 אחוזים תמכו בהקמתה של מדינה פלשתינית.

את הכרסום ההדרגתי בנחישות הציבור לעמוד מול הסכנה הפלשתינית יש לייחס להשתלטות הדרגתית של "בשורת השלום" ו"מסר הפיוס" על התקשורת לסוגיה, החל מעליית הליכוד לשלטון בשנת 1977. את קפיצת המדרגה בכרסום זה יש לייחס למהפך הפוליטי של 1992, על המהלכים המעשיים שבעקבותיו לקראת הקמתה של מדינה פלשתינית, ועל המאמץ התקשורתי המרוכז במיוחד לגיבוים של צעדים אלה. את הסימנים להיפוך מגמת הכרסום הזאת, המתגלים בתוצאות סקר מיל"א לשנת 1998, ניתן לייחס להשפעת פיגועי הטרור הקשים בשנים 94-96, בצירוף נטרולו החלקי של המסר הפציפיסטי הסהרורי על-ידי ההנהגה שעלתה לשלטון ב-1996.

על הדינמיקה של כרסום זה ניתן לעמוד מתוך השוואת עמדותיו של הציבור היהודי בישראל במסגרת שלושה צמדי עמדות: תמיכה בהקמתה של מדינה פלשתינית לעומת הערכה כי מדינה פלשתינית תקום, כנונות להחזרת שטחים בתמורה (להסכם) שלום לעומת תמיכה בהמשך שיחות השלום (או: אי תמיכה בהפסקתן של שיחות השלום), והערכת כוונות הערבים לעומת תחושת הביטחון האישי.

ריפיון של השלמה והסתגלות

השוואת עמדות הציבור באשר למידת התמיכה בהקמתה של מדינה פלשתינית לעומת מידת ההערכה כי מדינה פלשתינית תקום, מלמדת על פער בין הנתפס כרצוי לבין הנתפס כמצוי, ובמילים אחרות – פער בין מה שחש הציבור כי צריך לעשות, לבין מה שהוא חש כי ביכולתו לעשות. פער עמדות מקביל עולה מנתוני סקר מיל"א לשנת 1996 באשר לירושלים המזרחית: רק 14 אחוזים מן הנשאלים הביעו תמיכה בהפיכת ירושלים לבירת המדינה הפלשתינית, לעומת 30 אחוזים שהביעו הערכה כי ירושלים עשויה להפוך בקרוב לבירת המדינה הפלשתינית.

נראה כי בפערים אלה באה לידי ביטוי השלמה של הציבור עם דינמיקת "התרגולות והביצה" של נקיטת המהלכים פוליטיים בלתי-ראויים לדעת הציבור, על-ידי ההנהגה, ו"הסתגלות" הציבור לאכיפה זו. ריפיון הרוח הדמוקרטית, שלא לדבר על דלדול הרוח הלאומית, בולט במיוחד בתוצאותיו של סקר שערך בנובמבר 1993 מכון גיאוקרטוגרפיה על-פי הזמנת מועצת יש"ע.² על השאלה "אם יימשכו מעשי הטרור והרצח למרות ההסכם עם אש"ף, האם צריכה מדינת ישראל לבטל את ההסכם?" השיבו בחיוב 52 אחוזים מן הנשאלים, אך רק 53 אחוזים מתוכם השיבו כי לדעתם ישראל יכולה לבטל את ההסכם. בדומה לכך, על השאלה "אם יכריז ערפאת על מדינה פלשתינית בניגוד לדעת ממשלת ישראל, האם על מדינת ישראל לבטל את ההסכם?" השיבו בחיוב 66 אחוזים מן הנשאלים, אך רק 61 אחוזים מתוכם השיבו כי לדעתם ישראל יכולה לבטל את ההסכם.

"התקרבות" עמדות הציבור לעמדות ההנהגה, בעקבות צעדים הננקטים על-ידי בשטח, גם אם אינם עולים בקנה אחד עם דעת הציבור – ניכרת בממצאי סקר

² נקודה מס' 173, דצמבר 1993.

הביטחון והנקודה הערבית

שוואת עמדות הציבור, באשר להערכת כוונות הערבים כלפי מדינת ישראל לעומת תחושת הביטחון האישי של הציבור, מלמדת על נטייה להדחת הזיקה שבין שני הגורמים ועל התמכרות והתפכחות לסירוגין מאשליית הביטחון הטמון ב"תהליך השלום".

סקר טלפוני שנערך ביוני 1994, מטעם מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי עבור **נתיב**,⁵ העלה כי 68 אחוזים מהנשאלים סברו שכתוצאה מההסכם עם אש"ף יתגברו פעולות הטרור. על השאלה "האם לאחר חתימת ההסכם בין ישראל לאש"ף חל שינוי בתחושת הביטחון האישי שלך?" השיבו 32 אחוזים מהנשאלים כי הם מרגישים הרבה פחות בטוחים, 20 אחוזים – כי הם מרגישים קצת פחות בטוחים, 28 אחוזים – כי לא חל שינוי בתחושת הביטחון האישי שלהם, 14 אחוזים – כי הם מרגישים קצת יותר בטוחים ו-6 אחוזים – כי הם מרגישים הרבה יותר בטוחים. כלומר, למעלה ממחצית הנשאלים דיווחו על ירידה בתחושת הביטחון האישי לאחר ההסכם עם אש"ף, וזאת עוד לפני קבלת "הוכחה בשטח" בדמות הפיגועים הקשים שהחלו בשלהי 1994. על-פי אותו הסקר, 77 אחוזים מן הנשאלים אינם מאמינים שאש"ף יכבד הסכמים וימנע מפעולות טרור, 73 אחוזים אינם מאמינים שערפאת רוצה בשלום, ו-57 אחוזים סבורים כי מטרתם של הערבים אינה "החזרת שטחים" אלא "השמדת ישראל".

לעומת זאת, תוצאות סקרי מיל"א מהתקופה שלאחר הפיגועים הקשים, מלמדות על עלייה במידת האמון כלפי כוונות הערבים. על השאלה בדבר כוונות הערבים כלפי ישראל השיבו ב-1998 33 אחוזים מהנשאלים כי הערבים מבקשים לקבל חזרה את השטחים שאיבדו במלחמת ששת הימים, 29 אחוזים – כי הערבים מעוניינים רק בכיבוש של ישראל, 26 אחוזים – כי פניהם של הערבים להשמדת מדינת ישראל והשמדת תושביה היהודים, ו-12 אחוזים – כי הערבים מבקשים שיוחזרו חלק מאדמותיהם (כלומר, 55 אחוזים בלבד סבורים כיום כי מטרתם של הערבים אינה "החזרת שטחים" אלא "השמדת ישראל").

הבלבול וההדחקה ניכרים עוד יותר כשמביאים בחשבון את התשובה לשאלה "האם רוב הפלשתינים רוצים שלום?" ב-1996 השיבו על כך בחיוב 40 אחוזים מהנשאלים, ב-1997 – 65 אחוזים, וב-1998 – 55 אחוזים, לעומת 55 אחוזים שהשיבו, כאמור, כי מטרתם של הערבים אינה "החזרת שטחים" אלא "השמדת ישראל". קשה להניח שהסתירה בין שני השיעורים האחרונים נובעת מאבחנה חדה שעשו הנשאלים בין "ערבים" ל"פלשתינים". אם מוסיפים לכך את העובדה שב-1997 השיבו שנישלישים מהנשאלים כי לדעתם לאש"ף יש שליטה על המצב ברשות הפלשתינית ויכולת להפסיק את הטרור, לעומת שליש שהשיבו כך בשנים 1994 ו-1995, מתקבלת תמונה של תודעה ציבורית מטולטלת ביותר באשר לקשר בין הערכת כוונות הערבים לבין תחושת הביטחון האישי.

מיל"א באשר למשאומתן עם אש"ף: בראשית שנת 1993 תמכו בכך 52 אחוזים מן הנשאלים, ואילו ב-1994, לאחר לחיצת היד בין ערפאת לרבין בושינגטון, עלה שיעור התומכים ל-60 אחוזים. כך גם באשר לתמיכה בהתנחלויות: בעוד שב-1993 השיבו רק 26 אחוזים מהנשאלים כי הם מתנגדים כליל להתנחלויות, הרי ב-1994 עלה שיעורם ל-34 אחוזים, ואילו שיעור התומכים בהתנחלויות ללא סייג ירד בתקופה זו, שבה יושמו בפועל ההסכמים עם אש"ף, מ-31 אחוזים ל-25 אחוזים.

"שיחות השלום" – אשליה של "נורמליות"

שוואת עמדות הציבור באשר למידת הנכונות להחזיר שטחים בתמורה להסכם שלום לעומת מידת התמיכה בהמשך שיחות השלום (או: אי התמיכה בהפסקתן) מלמד על הנחה תודעתית מובלעת כי במציאות העדכנית, "שיחות השלום" הן אלמנט הכרחי למצב של "אי מלחמה", וכי ניתן לקיים אותן "למען עצמך", מבלי שתהיינה להן השלכות אופרטיביות. כלומר, העובדה שבסוף שנות השמונים היה שיעור המצדדים בהחזרת "שטחים תמורת שלום" גדול משיעור המצדדים בניהול משאומתן עם אש"ף, ואילו כיום היחס הפוך (אכן, תוך גידול הדרגתי בשני השיעורים, למעט ה"בלימה" של שנת 1998), מלמדת על התקבעות של גורם "שיחות השלום" (כחלק מ"תהליך השלום") כמבטא "נורמליות פוליטית", תוך ניסיון להדחיק את הקשר בינו לבין החזרת שטחים.

מחקר דעת-קהל שנערך על-ידי מרכז ב"סא למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר-אילן, כחודש לאחר חתימת הסכם קהר, בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל,³ העלה כי 59 אחוזים מהנשאלים תמכו בהמשך המשאומתן עם אש"ף (נתון מקביל ל-60 האחוזים שנמצאו בסקר של מיל"א מ-1994), וזאת לעומת 46 אחוזים בלבד שתמכו במשאומתן כזה בראשית 1993, בטרם החלה ממשלת ישראל במשאומתן הגלוי עם אש"ף, וחודשים רבים לפני חתימת הסכם אוסלו.

נתון זה טומן בחובו הן את התופעה הכללית של השלמה עם מציאות חדשה שיצרה ההנהגה בניגוד לדעת הציבור, והן את המקרה הפרטי של תהליך התקבעותן של "שיחות השלום" כאלמנט "נורמלי" במציאות הישראלית.

ראיה לנתק התודעתי ה"יזום" בין תמיכה במשאומתן מדיני לבין התנגדות להחזרת שטחים ניתן לגלות גם בממצאיו של פרויקט "מדד השלום" משנת 1997:⁴ 69 אחוזים מהנשאלים הביעו התנגדות לוותרים טריטוריאליים מעבר לאלה שנכללו בהצעת נתניהו למובארק בוועידת הפסגה בשארם א-שייח' במאי 1997, למרות הערכתם כי הפלשתינים לא יסתפקו בכך. על השאלה מה תהיה תגובת הפלשתינים להצעה, השיבו 69 אחוזים מהנשאלים כי לדעתם הפלשתינים ידחו אותה, לעומת 15 אחוזים בלבד שהביעו אמונה כי הפלשתינים יקבלו אותה. כזכור, בסקר דעת-קהל של מיל"א מ-1997 תמכו 89 אחוזים מהנשאלים בהמשך המשאומתן עם אש"ף.

³ יוני 1994.

⁴ פרויקט "מדד השלום", מאי 1997, מרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום אוניברסיטת תל-אביב.

⁵ נתיב, 4.94.

כוחן של הבטחות, חולשתן של טראומות

הכרסום בהתנגדות המוצהרת לאש"ף ולמדינה פלשתינית, יחד עם חוסר העקביות בביטוי החשש מפני הסכנה הפלשתינית, מבטא את ניסיונו של הציבור היהודי בישראל לקנות כל העת עוד-קצת-שקט-זמני ולשכוח את אי-השקט-הבסיסי שביסוד ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל. מנתוני "פרויקט מדד השלום" משנת 1997 עולה כי 75.6 אחוזים מן הנשאלים תומכים בטענה שגם אם ישראל תסכים לכינון מדינה פלשתינית שבירתה מזרח ירושלים, השלום לא מובטח: הפלשתינים יבואו בדרישות נוספות; רק 19.4 אחוזים פוסלים את הטענה הזאת. כיוון שמרכז תמי שטיינמן למחקרי שלום, האחראי ל"פרויקט מדד השלום", הוא גוף שבאופן עקבי מפרסם תוצאות סקרים הנוטות חסד רב יותר ל"מחנה השלום" מתוצאות סקרים אחרים, מותר לראות בנתונים אלה "לשון המעטה", ואז תוכתר השאלה הזו כ"שאלת מיליון הדולר", שבאמצעותה מתגלה כל עומק הדיסוננס הקוגניטיבי של הציבור היהודי במדינת ישראל, המתרגל אט-אט להסכים למדינה פלשתינית למרות שבתחושותיו האמיתיות הוא מתנגד לה.

וכך, למרות שנתוני סקר מיל"א משנת 1998 עשויים לרמוז על נקודת היפוך בתהליך הכרסום בהתנגדותו של הציבור היהודי למדינה פלשתינית, אין ללמוד מכך כי לתהליך ההפוך תהיה תאוצה דומה לזו של תהליך הכרסום. בעוד שתמיכתו של הציבור בכינונה של מדינה פלשתינית הושגה בעיקרה על-ידי הבטחה לביטחון מצד הנהגה הנהנית מאמון בתחום הביטחוני, הרי ההתפכחות מן האמונה בהבטחה זו מושגת בעיקר בפיגועי טרור מן הצד הפלשתיני – דבר שאף פוליטיקאי ממסתייגי כינונה של מדינה פלשתינית אינו רוצה בו ואינו מעוניין לנווט אותו לצרכיו.

קפיצת המדרגה בנכונותו של הציבור הישראלי להסכים להקמתה של מדינה פלשתינית בשנים 94-1993 נזקפת לא במעט לחובתו של יצחק רבין המנוח. העובדה ש"מחנה השלום" זוקף אותה לזכותו של האיש מקבלת גוון ציני לנוכח התבטאויות גלויות של "פעילי שלום" לפיהן "רק יצחק רבין, שנהנה מיוקרה רבה בתחום הביטחוני", היה מסוגל "למכור" לעם את הסכם אוסלו ואת ההכרה באש"ף ובערפאת מנהיגו. רבין גם "הצליח" במידה רבה לסכסך בלב הציבור הישראלי בין "התנחלויות פוליטיות" לבין "התנחלויות ביטחוניות", כאילו היישובים הקטנים והמבודדים בעומק יהודה ושומרון נועדו רק לספק את תאוותם המשיחית של קיצונים קצרי-ראות, בעוד שהיישובים הגדולים והמבוססים שבקרבת הקו הירוק הם בשר מבשרה של ישראל השפויה, שוחרת הביטחון ואיכות החיים.

הקלות שבה נכונים אנשים לשנות את עמדותיהם נוכח הבטחה ביטחונית גרידא משתקפת בסקר דעת-קהל של מכון גאלופ משנת 1989, על עמדת הציבור האמריקני בדבר הקמתה של מדינה פלשתינית.⁶ הסקר העלה כי 45 אחוזים מן הבוגרים האמריקנים, שיש להם ידע על המזרח התיכון, תומכים בהקמתה של מדינה פלשתינית עצמאית בגדה המערבית ובעזה – גידול משמעותי מאז ימי ממשל קרטר,

כשרק 36 אחוזים מהאמריקנים בעלי הידע תמכו בכך. אבל אפילו בין הבוגרים המתנגדים לגישת "שתי מדינות לשני עמים", 50 אחוזים הצהירו כי ישנו את דעתם אם ניתן יהיה להבטיח את ביטחונה של ישראל.

כנגד הטענה כי מדובר באמריקנים "מרוחקים", שדי להם בהבטחות בעלמא בדבר שלומה של ישראל, ולא בישראלים מפוכחים החיים את תוצאות ההבטחות הללו, עומדות תוצאותיו של סקר דעת-קהל מטעם מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי,⁷ המלמדות כי הגידול בתמיכה במשא-ומתן עם אש"ף אמנם נבלם ואף שינה כיוון בתקופת מלחמת המפרץ (קיץ 1990), אך אחריה שוב הסתמנה מגמת גידול בתמיכה זו. כלומר, רישומם של אירועי העבר חלש מהשפעתן של ההבטחות לעתיד.

סקרים נעשים לא רק מתוך סקרנות

חד עם ההתרשמות מהתמונה שמשרטטים הסקרים, יש כמובן לקחת בחשבון הטיה מסוימת לטובת ה"שלום" האופיינית למרביתם. כאשר שואלים בסקר מיל"א "האם על ישראל לנהל משא-ומתן לשלום עם אש"ף?" מובלעת בשאלה ההנחה כי אש"ף מבקש שלום, וכאשר שואלים "האם על ישראל להסכים להקמת מדינה פלשתינית כחלק מהסכם שלום?" פועל הצירוף "הסכם שלום" להסחת הדעת מהאפשרות שזוהי נסיגה כפויה שאין כל תמורה בצדה. שלא לדבר על "מפעל" עריכת סקרים בעל השם המבטיח "פרויקט מדד השלום", אשר כמו כתב לעצמו על המצח את התשובות שלהן הוא מצפה מנסקרו. גם בשלב הסקת המסקנות מתוצאות הסקרים, מזדקרת לעין משאלת-הלב של עורכיהם, וכך למשל מוצגת העובדה ש"נמצא קשר בין ההתנגדות למדינה פלשתינית לבין האיום שהיא מגלמת לידם של הנשאלים"⁸ כממצא "מעניין", שיש ללמוד אותו היטב, כמין רמז לקובעי המדיניות שעליהם לחפש דרך להפר את הקשר ה"מזיק" הזה.

השפעתם של נוסחי השאלות בסקרי דעת-קהל נבדקה במסגרת סקר שערך בנובמבר 1993 מכון גיאוקרטוגרפיה על-פי הזמנת מועצת ישי"ע.⁹ בסקר נמצא, בין השאר, כי הכינוי "מתיישבים" מביא להבעת אהדה גבוהה יותר מצד הנשאלים מאשר הכינוי "מתנחלים": 36 אחוזים מן הנשאלים הצהירו כי הם "אוהדים מאוד" את המתיישבים, לעומת 30 אחוזים בלבד אשר "אוהדים מאוד" את המתנחלים, ובהתאמה – 8 אחוזים "מאוד לא אוהדים" את המתנחלים לעומת 4 אחוזים בלבד ש"מאוד לא אוהדים" את המתיישבים.

סקר דעת-קהל שנערך במיוחד עבור פרסום זה,¹⁰ לבדיקת השפעתם של נוסח שאלות הסקר וסדר הצגתן על העמדות המובעות בו, מגלה כי כאשר השאלה "האם אתה תומך בהקמת מדינה פלשתינית?" מוצגת אחרי שתי שאלות "מפחידות" – שיעור המתנגדים להקמתה של מדינה פלשתינית גבוה מזה המדווח בדרך כלל באמצעי התקשורת ומגיע ל-53 אחוזים.

שתי השאלות ה"מפחידות" היו: "אם וכאשר תקום מדינה פלשתינית, האם לדעתך יסתפקו הערבים בשטח מדינתם, או ידרשו גם חלקים מישראל בגבולות הקו

⁶ A Gallup/IPS Survey Regarding the Conflict between Israel and the Palestinians, Journal of Palestine Studies, Vol. XIX No. 2. (74) Winter 1990. פורסם בכתב-העת המוצא לאור על-ידי אוניברסיטת קליפורניה עבור אוניברסיטת סטנפורד והמכון ללימודים פלשתיניים בוושינגטון.

⁷ תמצית פורסמה בידי-עות אחרונות, 21.6.91.

⁸ מזכר מיל"א מס' 49, יולי 1998.

⁹ נקודה, שם.

¹⁰ סקר אומניבוס, "מח-שוב" מחקרי שוק וד-עתיקה, דצמבר 1998.

שעברה ברודוס, ביזמת "המרכז הבינלאומי לשלום במזרח התיכון", ואמרה: "הפלטתניים דורשים מהעיתונאים הישראליים: בואו, גייסו את החברה הישראלית לתהליך השלום, בואו נראה אם זה בכלל אפשרי".¹³

מדגם מייצג אי נוחות – סיכום

אם מבקשים לתאר את עמדותיו של הציבור היהודי בישראל באשר לאש"ף ולמדינה פלשתינית בנקודת זמן שברירית זו, ניתן לומר כי הציבור של פיגועים קשים במיוחד בשנים 96-1994, יחד עם שינוי מסוים במסרים המילוליים היוצאים מן ההנהגה החל מ-1996 (גם אם לא במסרים המשתמעים ממעשיה המדיניים), חולל שינוי מסוים במגמת הנכונות לנהל משא-ומתן עם אש"ף ולהקמתה של מדינה פלשתינית, אך לא היה בו די כדי לנטרל את רישומם של המסרים "שוחרי השלום" הנמצאים ששטפו את תודעת הציבור בשני העשורים האחרונים, ולהחזיר את הגלגל אחורה.

הכרסום המתמשך בהתנגדות הציבורית לאש"ף ולמדינה פלשתינית, כפי שהוא משתקף בסקרי דעת-הקהל, זכה החל משנות השמונים לטיפול כה מסור של השמאל הקיצוני – באמצעות הכלים אשר ברשותו (ובראשם התקשורת) – עד שלעת עלייתה של מפלגת העבודה לשלטון ב-1992 די היה לה לדאוג ל"גימור" הסופי במגמה זו ולהקפיץ באחת – באמצעות הכלים אשר ברשותה (ובראשם הצעד המדיני של החתימה על הסכם אוסלו) – את שיעור התומכים במדינה פלשתינית מ-29 אחוזים (בשנת 1992) ל-50 אחוזים בערך (בשנת 1997).

בחינתם של פערים המשתקפים בסקרים בין עמדות שמביע הציבור בשאלות שונות זו מזו אך בעלות זיקה זו לזו, מלמדת כי גם אם לא אבדו ליהודי ישראל יצר הקיום, תחושת הסכנה והמודעות לאינטרס הלאומי, אלה מתעמעמים בשל ההשלמה עם צעדים הנאכפים עלידי השלטון, בשל הטמעת האלמנט של "שיחות השלום" כעניין לעצמו תוך הדחקת ההשתמעויות הנובעות ממנו, ובשל הכחשה מסוימת של הקשר בין כוונותיהם הכלליות של הערבים כלפי מדינת ישראל והיהודים לבין אירועים "פרטיים" של טרור. בחינתן של עמדות הציבור, על רקע התיזומן שלהן, מלמדת כי רישומם על תודעת הציבור של "אירועים סותרים שלום" ממשיים חלש יותר מהשפעתן של "הבטחות תומכות שלום" לעתיד לבוא.

לעובדה שתוצאות סקרי דעת-הקהל בישראל מוטות פוליטית לכיוון "מחנה השלום" יש אמנם השתמעויות חיוביות: מצב דעת-הקהל בשאלה הפלשתינית אינו חמור, כפי הנראה, כפי שמראים הסקרים. אבל לעובדה, שסקרי דעת-הקהל משמשים מכשיר להטיה כזאת של דעת-הקהל הממשית, יש השתמעויות שליליות: דווקא כשנראה כי הציבור מוכיח סימני התעשתות מ"קסם המדינה הפלשתינית" עלולים מקצועני הסקרים להתאמץ במיוחד כדי להוכיח לפוליטיקאים מסוימים את כוחם ה"מקצועי" ■

הירוק, כגון הגליל המערבי, לוד, רמלה ועוד!" וכן "אם וכאשר תקום מדינה פלשתינית, האם זו עלולה לשמש קרש קפיצה למדינות ערב במלחמתן בישראל?" שיעורים גבוהים יחסית של הבעת התנגדות להקמתה של מדינה פלשתינית נמצאו בקרב מי שענו בחיוב על השאלה המקדימה האם הם סבורים כי לאחר הקמתה של מדינה פלשתינית ידרשו הערבים גם חלקים מישראל בגבולות הקו הירוק (68 אחוזים) ובקרב מי שענו בחיוב על השאלה המקדימה האם הם סבורים כי מדינה פלשתינית עלולה לשמש קרש קפיצה למדינות ערב במלחמתן בישראל (74 אחוזים). בקרב מי שמחזיקים במקביל בשתי העמדות הנזכרות, שיעור המתנגדים להקמתה של מדינה פלשתינית הוא 77 אחוזים. בהקשר זה ניתן להזכיר את אמרתו של הנשיא האמריקני טרומן, כי הוא מסופק אם משה היה מצליח להוציא את בני ישראל ממצרים "אילו היציאה משם היתה מותנית בסקרים".¹¹ כשטרומן ניצח את דיואי בבחירות לנשיאות ארצות-הברית בשנת 1948, בניגוד לתחזית הסקרים של 90 אחוז מן העיתונים ותחנות השידור ברחבי המדינה, אמר הברון פרד אלן כי טרומן עשה היסטוריה, משום שהוא הנשיא היחיד שהפסיד בסקרים של גאלופ אך ניצח בקלפיות.

גם אם יש במקרה ההיסטורי הזה כדי "לנחם" במשהו את מי שנפל עליו מורא התמיכה בהקמתה של מדינה פלשתינית על-פי הסקרים, יש לזכור כי מעבר לעובדה שרוב עורכי הסקרים בארץ הם אנשים וגופים המזדהים עם "מחנה השלום", המנסחים את סקריהם בשפה "של שלום" וקוצרים תוצאות "רודפות שלום" – מהווה "תעשיית הסקרים" כשלעצמה אמצעי – בין אמצעי תקשורת אחרים – להטיית דעת-הקהל לטובת "השלום". ליצירת הקשר עם מאות נשאלים מדי כמה חודשים ושטיפת אוזניהם בנוסחי שאלות מגמתיים, באצטלה של מחקר מדעי חסר פניות, יש כמובן השפעה על עמדות הציבור, כשנוסף על כך, כל תזוזה במגמה "לשלום" המתגלה בסקרים הללו, מוצגת בתקשורת באהדה, אהדה המזינה בתורה עריכת סקר דומה נוסף, וחוזר חלילה.

סקרי דעת-הקהל בישראל משמשים היום אפוא ערוץ תקשורת נוסף להטיית דעת-הקהל לטובת צד פוליטי מסוים, במקום שימשו כלי מקצועי חסר פניות לשיקופה של דעת-הקהל. בתור כאלה, הם "משתתפים" במעגל הקסמים התקשורתי שבו "האירוע התקשורתי" הוא עצמו מושא ההתעניינות של התקשורת. כזרוע במערך האינדוקטרינציה התקשורתית הם מסייעים גם בהחדרה בלתי מודעת של מונחים ותפיסות מוטות פוליטית, ואם יצחק רבין המנוח החל בקיבוע האבחנה בין "התנחלויות ביטחוניות" לבין "התנחלויות פוליטיות", באים עורכי סקרים וממשיכים לעגן אבחנה זו בנוסח של שאלה המציעה שלוש תשובות אופציונליות: "מוכן להורדת כל היישובים היהודיים בשטחים", "מוכן להורדת היישובים המהווים בעיה ביטחונית (כגון נצרים או ההתיישבות בחברון)" או "מתנגד כליל להורדת יישובים".¹² לא בכדי, אם כן, פנתה חוקרת דעת-הקהל ממרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום לעיתונאים ישראלים ב"כנס ישראל-פלשתיני למעצבי דעת קהלי", אשר נערך בשנה

¹¹ מתוך ישראל זינגרוב וז' אב בויס, ההיסטוריה של ארצות-הברית בש-נות המלחמה הקרה – עידן טרומן (משרד הביטחון, הוצאה לאור, 1998).

¹² מזכרי מיל"א מן השנים 1997 ו-1998.

¹³ מקור ראשון, 17.7.98.